

ANLATIM BOZUKLUKLARI

1. Giriş

İnsanı diğer canlılardan ayıran en temel özelliği düşünebilme kabiliyeti ve bu kabiliyetini dil yolu ile aktarabilmesidir. Duygu ve düşüncelerini aktarma ihtiyacında olan insanoğlu yazılı ve sözlü anlatımı, iletişimin en temel araçlarından biri olarak kullanır. Aile hayatında ve sosyal ilişkilerde kendini iyi ve doğru ifade edebilen bireyler, çevreleriyle daha uyumlu ilişkiler geliştirirler. Dili, kurallarına uygun kullanmak hem iletişimin kalitesini artırır hem de oluşabilecek pek çok iletişim probleminin önüne geçer. Çevresi ile sağlıklı ilişkiler kurmak isteyen bir birey kurduğu cümlelerde, ifade etmek istediği düşünceyi açık ve anlaşılır biçimde ortaya koyabilmelidir.

Dilin özensiz kullanımı, gündelik hayatta ve resmî yazışmalarda birçok iletişim sorununa yol açmaktadır. Yanlış anlaşılma, anlaşılama, komik duruma düşme, muhabata kendini ifade edememe gibi problemler, sözcük seçmede ve cümle kurmada yapılan anlatım bozukluklarının neden olduğu sorunların yalnızca birkaç tanesidir.

Doğru ve sağlıklı bir iletişim için konuştuğumuz dilin özelliklerini iyi bilmek ve doğru kullanmak gerekir. Kuşkusuz ki bunun aksi anlatım kusurlarının en önemli nedenidir. Hem yazılı hem de sözlü anlatımda olası anlatım bozukluklarının önüne geçebilmek için dil bilgisi kurallarına uyulması ve noktalama işaretlerinin doğru kullanılması gerekir.

2. İyi Bir Anlatım Nasıl Olmalı?

Anlatımın etkili ve anlaşılır olması için birtakım özellikler taşıması gerekir. Kurduğumuz cümleler kendisine soru sordurmayacak derecede sağlam, açık ve anlaşılır olmalıdır. Duygularımızı ve düşüncelerimizi karşı tarafa aktarırken, cümlelerimizin çelişkili anlatımdan uzak ve dil bilgisi bakımından doğru olması gerekir.

İyi bir anlatımın taşıması gereken özellikler şu şekilde sıralayabiliriz:

- Açıklık
- Duruluk
- Yalnlık
- Akıcılık

2.1.Açıklık: Cümlede anlatılmak istenenin dinleyen veya okuyan tarafından kolayca anlaşılmasına denir. Kelimelerin yerli yerinde kullanılmaması, öge eksiklikleri, kelimelerin

yanlış kullanılması, virgül işaretinin uygun yere konmaması, anlamca çelişen sözlerin bir arada kullanılması gibi hususlar cümlelerin açıklığını engeller.

2.2. Duruluk: Bir cümlede gereksiz kelimelerin kullanılmamasına, cümlelerin gereksiz ayrıntılardan ve fazla sözcüklerden arındırılmasına denir. Anlatılmak istenen düşüncenin kısa ve öz şekilde anlatılması okurun ve veya dinleyicinin iletiye daha kolay odaklanmasını sağlar.

2.3. Yalınlık: Anlatımın süsten (söz sanatları, ağır sözcükler ve özenli uzun cümlelerden) uzak olmasıdır. Karşısı süslülüktür. Çok süslü/ağır anlatımlar için "ağdalı" ifadesi kullanılır. Yalın bir cümlede düşünce ve duygular kısa ve kesin ifadelerle dile getirilir. Yalın bir metnin dil ve ifadesi sade yani süssüzdür. Anlatımda yalınlığı engelleyen hususların biri de garabettir. Bir ifadede, anlamı herkesçe bilinmeyen, alışılmamış kelimelerin kullanılmasına garabet denir.

2.4. Akıcılık: Anlatımın önemli özelliklerinden birisidir. Akıcılık anlatımda dilin veya zihnin takılacağı herhangi bir engelin bulunmaması, cümlelerin anlam ve ses bakımından pürüzsüz olması demektir. Akıcılığı engelleyen ses ve ahenk kusurlarının başlıcaları tekrarlama, zincirlenme ve tenafür (kakofoni)dür.

Bunların dışında bir cümlelerin anlatım bakımından doğru ve eksiksiz sayılabilmesi için mantık, bilgi, dilbilgisi bakımından hatasız olması beklenir.

3. Anlatım Bozuklukları ve Nedenleri

Anlatım bozukluğu, yukarıda belirtilen iyi anlatımın özelliklerinden birinin veya birkaçının ihmal edilmesinden ortaya çıkmaktadır. Anlatım bozukluklarının sebepleri incelendiğinde iki ana başlık ortaya çıkmaktadır:

- **Anlama Dayalı Bozukluklar**
- **Yapıya Dayalı Bozukluklar**

3.1. Anlama Dayalı Bozukluklar

Anlama dayalı bozukluklar genellikle iyi anlatımın akıcılık, açıklık ve duruluk özelliklerine uyulmamasından kaynaklanır. Anlama dayalı bozuklukları aşağıdaki gibi sınıflandırabiliriz.

* Gereksiz sözcük kullanılması	* Sözcüğün anlamca cümleye uymaması
* Birbiriyle çelişen ifadelerin bulunması	* Mantık hatasının olması
* Sözcüklerin yanlış eyleme bağlanması	* Sözcüğün yanlış yerde kullanılması
* Deyimin yanlış anlamda kullanılması	* Yazım Kuralları ile İlgili Yanlışlıklar
* Cümlede belirsizlik bulunması	

3.1.1. Gereksiz Sözcük Kullanılması

Cümlede bir sözcüğün gereksiz kullanılması cümlenin anlamının bozulmasına sebep olur. Cümleden çıkarıldığında cümlenin anlamında bir eksilme veya daralma olmuyorsa sözcük veya sözcük grubu gereksiz kullanılmış demektir.

Örnek:

“O çok uzun zamandır ailesiyle birlikte yaşıyor.” cümledeki “*birlikte*” sözcüğü çıkarıldığında cümlede bir anlam daralması olmamaktadır. “*Ailesiyle*” sözcüğünün sonundaki

“*ile*” eki zaten birliktelik anlamını karşılamaktadır. Cümlenin doğrusu “O çok uzun zamandır ailesiyle yaşıyor.” şeklinde olmalıdır.

Müdür, çok sert görünmesine rağmen **hem iyi kalpli** hem de **merhametlidir**.

Size bir **örnek** daha vereyim **mesela**.

Problemi çözebilecek **alternatif seçenekler** sunulabilir aslında.

Kurumuş **olan** çiçekleri vazodan çıkardım.

Yukarıdaki örneklerde de renklendirilmiş kelimeler cümleden çıkarıldığında herhangi bir anlam daralması olmayacağından gereksiz kullanılmıştır.

3.1.2. Birbiriyle Çelişen İfadelerin Bulunması

Bu tür anlatım bozukluğu, daha çok anlamca birbirine zıt sözcüklerin bir arada kullanılmasıyla meydana gelir. Bu durumda cümlenin anlamında bir çelişki oluşur. Bu tür anlatım bozuklukları, iki sözcükten birisinin cümleden çıkarılması ile giderilebilir.

Örnek:

“Yarına bu iş tamamen bitti sayılır.” cümledeki “*tamamen*” sözcüğü kesinlik ifade ederken “*sayılır*” sözcüğü ihtimal anlamı içermektedir. Birbirleri ile çelişen bu iki sözcükten birisi cümleden çıkarılırsa cümledeki anlatım bozukluğu giderilmiş olur.

Bu soğukta **mutlaka** sizler de üşüyor **olmalısınız**.

Eminim seninle güreşmek onun için de kolay değildi **galiba**.

Az da olsa kendimi **tümüyle** suçlu hissediyorum.

3.1.3. Sözcüklerin Yanlış Eyleme Bağlanması

Anlamca birbiriyle uyumlu olmayan sözcük ve fiillerin bir arada kullanılması sonucunda oluşabilecek anlatım kusurudur.

Örnek:

“Kahvaltıda babasıyla birlikte çay, peynir, ekmek yedi.” cümlesindeki bütün sözcükler “yedi” eylemine bağlanmıştır; oysaki cümlenin şu şekilde olması gerekirdi:

“Kahvaltıda babasıyla birlikte çay **içti**; peynir, ekmek **yedi**.”

“Ayağına ayakkabı, omzuna şal, üzerine pardösü giyip dışarı **çıktı**.” cümlesinde “ayakkabı, şal ve pardösü” sözcükleri “*giymek*” eylemine bağlanmıştır. Oysa şal giyilmez, *atılır*.

- *Bazen sözcüklerin farklı eylemlere bağlanması da anlatımda bozukluğa yol açar:*

“Bu davranışıyla bize yarar mı sağladı zarar mı belli değil.” cümlesinde “*yarar*” ve “*zarar*” sözcükleri “*sağladı*” eylemine bağlanmıştır. Ancak “yarar sağlamak” doğru olsa bile, “zarar sağlamak” doğru değildir. Cümle;

“Bu davranışıyla bize **yarar mı sağladı, zarar mı verdi** belli değil.” şeklinde söylenmelidir.

- *Bazı eylemler olumlu durumlarda, bazıları olumsuz durumlarda kullanılır. Eylemin anlamca yanlış yerde kullanılması da anlatım bozukluğuna yol açar.*

“Bana yardım ederek, işi kısa sürede bitirmeme *neden oldu*.” cümlesindeki “neden olmak” eylemi daima olumsuz anlamlar verecek biçimde kullanılır. Oysa işin kısa sürede bitirilmesi olumlu bir durumdur. Öyleyse “neden oldu” sözü bu cümlede yanlış kullanılmıştır. Bunun yerine cümle “...**bitirmemi sağladı**.” şeklinde bitirilebilir.

3.1.4. Deyimin Yanlış Anlamda Kullanılması

Atasözleri ve deyimler, belirli durumlar için kullanılan kalıplaşmış ifadelerdir. Yanlış bir bağlamda kullanılmaları anlatım bozukluğuna neden olur. Atasözü ve deyimlerin sözcüklerinin yerlerini değiştirmek veya asli sözcüklerinin yerine farklı bir sözcük kullanmak da anlamlarında bir bozulma meydana getirir.

Örnek:

“Zor durumdaki kardeşine yardım edebilmek için elinden geleni ardına koymadı.” cümledeki “*elinden geleni ardına koymamak*” deymi olumsuz bir durumu ifade etmek için kullanılır.

Olumlu durumlarda ise “*elinden geleni yapma*” deymi kullanılmaktadır. Cümle “Zor

durumdaki kardeşine yardım edebilmek için elinden geleni yaptı.” şeklinde düzeltilmelidir.

Atalarımız “**zaman**, nakittir” demişler. (vakit)

Kafa kafaya vermeyince taş yerinden oynamaz. (Baş başa)

Matematikten geçtiğini öğrenince **etekleri tef çalmaya** başladı. (zil)

Kurt kocayınca **ayının maskarası olurmuş**. (köpeğin)

Yangına **ateşle** gitti. (körükle)

3.1.5.Cümlede Belirsizlik Bulunması

- **Noktalama Yanlışı**

Noktalama yanlışlarının büyük bir bölümü virgülle ilgilidir. Bazen noktalı virgülün kullanılmaması da anlam karışıklığına yol açabilir. Virgülün kullanılmadığı bazı cümlelerde iki farklı anlam çıkabilir, iki farklı anlam çıkması anlam belirsizliğidir. Böyle durumlarda, anlam belirsizliğinin giderilmesi için virgül kullanılmalıdır.

Örnek:

“Yaralı kadına korkulu gözlerle baktı” cümlesinde “*yaralı*” sözcüğünden sonra virgül kullanılmadığı için “yaralı olan biri mi” yoksa “yaralı olan kadın mı” belirsizliği vardır.

Aşağıdaki cümlelerde, anlam belirsizliğini gidermek için altı çizili sözcükten sonra virgül kullanılması gerekmektedir.

Öğretmen odasından dalgın bir şekilde çıktı.

Yabancı çocuğa farklı bir şeyler verdi.

Bu evin kira geliriyle geçinmeye çalışıyordu.

Toprak yolun kenarına kamyonla dökülmüş.

Çiçekçi kadına bir şeyler sorup gitti.

- **Zamir Eksikliği**

İyelik eki ve durum ekini birlikte alan sözcüklerin başında bazen tamlayan durumundaki kişi zamiri kullanılmazsa anlam belirsizliği olur. Bir sözcüğün başına hem ikinci tekil kişi zamirinin tamlayan durumu (senin) hem de üçüncü tekil kişi zamirinin tamlayan durumu getirilebiliyorsa cümlede anlam belirsizliği söz konusudur. Anlam belirsizliğini gidermek için sözcüğün başına ya “senin” ya da “onun” sözcüğü getirilmelidir.

Başından geçenleri bize tek tek anlattı.

Adını mih gibi aklımda tutuyorum.

Resmini yıllar yılı sakladım raflarda.

Yukarıdaki cümlelerde, anlam belirsizliğini gidermek için ya “onun” ya da “senin” sözcüğü getirilmelidir.

- **Zamirlerin Özensiz Kullanılması**

Bazen kişi zamirleri cümlede iki farklı anlama yol açabilir, bu durumda anlam belirsizliği olur.

“Teyzem bana sarma yapar, onu çok severim.” cümlesinde “onu” sözcüğü hem “teyzem” hem de “sarma” sözcüğünü karşılamaktadır. Bu sebeple anlam belirsizliği vardır.

Aşağıdaki cümlelerde geçen kişi zamirleri anlam belirsizliğine yol açmıştır:

Ahmet geçen yıl beni bir kızla tanıştırdı; ona hayran oldum.

Babam bana yeni bir kitap aldı, onu çok seviyorum.

- **Karşılaştırma Yanlışları**

Karşılaştırma yanlışları genellikle cümleden iki farklı anlam çıkmasına dolayısıyla belirsizliğe yol açar. “Sen basketboldan, benden daha çok hoşlanırsın.” cümlesinde karşılaştırma yanlışından dolayı iki farklı anlam çıkmaktadır. Cümlede hem “ikimiz de basketboldan hoşlanıyoruz fakat senin basketbol tutkun, benim basketbol tutkumdan daha çok” hem de “sen, basketbolu da beni de seviyorsun; basketbola olan sevgin, bana olan sevginden daha çok” anlamı vardır.

Aşağıda verilen cümlelerde karşılaştırma yanlışları vardır:

Başhemşire bana kraliçe gibi davranıyor.

Kardeşim, televizyonu benden daha çok sever.

Serhat Kenan’dan yine çok para aldı.

3.1.6. Sözcüğün Anlamca Cümleye Uymaması

Bir kelimenin kendi anlamı dışında kullanılması yanlış anlaşılmalara ve anlatım bozukluklarına yol açar. Bu yanlışlıklar kelimelerin anlamı tam olarak bilinmediği zaman daha çok ortaya çıkmaktadır.

Örnek:

Beni de **düş** kırıklığına uğrattın. (hayal)

Ne hayallerle başlamıştık bu işe. Birlikte az mı çile **paylaştık**. (çektik)

Çok **üzgün** bir haberle bültenimizi **sonluyoruz**. (üzücü, sonlandırıyoruz)

Mehmet Akif ölümünün 15. yılında **törenlerle kutlandı**. (anıldı)

Caddeleri **kapsayan** bu çamur bir an önce temizlenmeli. (kaplayan)

Çocuğa baskı yapılması onu **çekimser** kılar. (çekingen)

3.1.7. Mantık Hatasının Olması

Cümlenin anlamındaki mantıksızlığın sebep olduğu anlatım bozuklukları bu kategoridedir. Bu tip anlatım bozukluklarında cümle, gramer bakımından genellikle doğrudur. Hata, ifade edilen yargının mantığa aykırı olmasından kaynaklanır.

Örnek:

“Kırmızı başlıklı kıızı bekleyen kurt yatağa yattı, yorganı boğazına kadar çekti, yüzü görünmesin diye perdeleri sıkıca kapattı.” cümlede, olaylar gerçekleşme sırasına göre dizilmediği için bir anlatım bozukluğu meydana gelmektedir. Kurt’un, perdeleri kapattıktan sonra yatağa yatması gerekirdi. Cümledeki bu mantık hatası “Kırmızı başlıklı kıızı bekleyen kurt, yüzü görünmesin diye perdeleri sıkıca kapattı, yatağa yattı, yorganı boğazına kadar çekti.” şeklinde düzeltilebilir.

Bütün bildiklerimi ve **bilmediklerimi** oğluma öğreteceğim.

Herkes ellerime sarıldı, **yüzlerimi** öptü.

Trafik kazasında **hayatını kaybedenlere baş sağlığı** dilendi.

Bu çikolatanın **yarısı** benim, **yarısı** Çiğdem’in **öteki yarısı** da senin.

O bırakın **oklava tutmayı börek bile açamaz.**

3.1.8. Sözcüğün Yanlış Yerde Kullanılması

Bir cümlede sözcük veya ögelerin uygun yerde kullanılmaması anlatımı bozar. Bu anlatım bozukluğuna söz dizimi yanlışlığı da denir. Yanlış yerde kullanılan sözcükler yanlış anlaşılmalara yol açar. Daha çok, zarf veya sıfat görevindeki kelimelerin niteledikleri isim ya da fiillerin önünde değil de farklı bir yerde kullanılmasından kaynaklanır.

Örnek:

“Yeni eve gelmişim ki dışarıda bir kıızıl kıyamet koptu.” Cümlesinde “yeni” sözcüğü zarf görevi yerine “ev” sözcüğünün sıfatı gibi görüldüğünden anlam mantıksal olarak bozulmuştur. Cümle “Eve yeni gelmişim ki dışarıda bir kıızıl kıyamet koptu.” şeklinde olmalıdır.

Uykusuz yola (...) çıkmayın.

Alkollü araç kullanmayın. (Aracı, alkollü kullanmayın.)

Programımız için aldığınız yaraları (...) gösterir misiniz?

Dünya televizyonları **tekrar tekrar** vurulan sivilleri (...) gösteriyor.

Mobilyalarınız **ücretsiz** evinize (...) teslim edilir.

Y. Dershanesi herkesi **ücretsiz** üniversite sınavına (...) hazırlıyor.

Su gibi şarapların (...) içildiği düğünde olay çıktı.

Mazeretsiz sınava (...) girmeyenler az değildi.

3.1.9. Yazım Kuralları ile İlgili Yanlışlıklar

Yazım kuralları ve noktalama işaretleri yazılı anlatım için son derece önemlidir. Yanlış kullanılmaları anlam bakımından problemlere yol açar. Söylenmek istenen ile yazılanın aynı

anlamda olması için yazıma dikkat edilmeli ve noktalama işaretleri yerli yerinde kullanılmalıdır.

Örnek:

“Uzun açıklamalarıyla gündemi rahatlattı.” cümlesi ile “Uzun, açıklamalarıyla gündemi rahatlattı.” cümlesi anlamca birbirinden farklıdır. İkinci cümlede soyadı *Uzun* olan bir yetkilinin yaptığı açıklamalar kastedilmektedir. İlk haliyle cümle oldukça farklı bir manaya gelmektedir.

Farklı hizmet, **karlı** alış veriş. (Farklı hizmet, kârlı alış veriş.)

Kendisini taktir ediyoruz. (taktir: damıtma, takdir: beğenip değer verme)

Aşağıdaki örneklerde virgül işareti kullanılmadığı için cümlelerde belirsizlik vardır:

İhtiyar adamı evire çevire dövdü.

Benim gibi çalışmazsan kazanamazsın.

Genç doktora řikayetini anlattı.

3.2. Yapıya Dayalı Bozukluklar

Yapıya dayalı anlatım bozuklukları daha çok, Türkçenin kurallarıyla ilgili olduğundan, yazılı anlatımda bu tür hatalara düşmemek için dil bilgisi kurallarının iyi bilinmesi gerekir. Bu tür bozukluklar birkaç alt başlığa ayrılabilir:

- * Öge eksikliğinin bulunması
- * Özneye yüklem arasında olumluluk-olumsuzluk uyumsuzluğunun bulunması
- * Özneye yüklem arasında tekillik-çoğulluk açısından uyumsuzluğun bulunması
- * Özneye yüklem arasında şahıs yönünden uyumsuzluğun bulunması
- * Tamlama uyumsuzluğunun bulunması
- * Ek uyumsuzluğunun bulunması
- * Etken-edilgen fiillerin bir arada bulunması
- * İsim cümlelerinde ekfiilin ortak kullanılması

3.2.1. Öge Eksikliği

Özellikle birleşik cümlelerde ve sıralı cümlelerde ögelerden herhangi birinin eksik olması anlatım bozukluğuna sebep olur.

Özne eksikliği, daha çok, birden fazla yüklem bulunduran sıralı ve bağılı cümlelerde öznelerden birinin söylenmemesinden yahut fiilimsi bulunduran bileşik cümlelerde öznenin unutulmasından; **nesne eksikliği**, daha çok, sıralı, bağılı ve bileşik cümlelerde nesnelerden birinin unutulmasıyla “neyi” ve “kimi” sorularının cevapsız kalmasından kaynaklanır.

Bazı yüklem, ifade ettiği anlamlara uygun olarak bulunma halinde, çıkma halinde veya yönelme halinde olan dolaylı tümleçlerle bir arada kullanılabilir, özellikle bileşik, sıralı ve bağı cümlelerde **dolaylı tümleç eksikliği** ciddi anlatım hatalarına sebep olabilir. **Yüklem eksikliği** yapıya dayalı bir başka anlatım kusurudur. Birden fazla özne bulunduran cümlelerde yüklem,lerden birinin söylenmemesi veya her iki öznenin de tek yükleme bağlanması durumlarında meydana gelir.

Örnek:

Teselli, içkide arıyordu ama hiçbir işe yaramıyordu. **(özne eksikliği)**

Teselli, içkide arıyordu ama (içki) hiçbir işe yaramıyordu.

Çocukların oyun oynayacak yerleri yoktu, bu sebeple sokakta oynuyorlardı. **(özne eksikliği)**

Çocukların oyun oynayacak yerleri yoktu, bu sebeple (çocuklar) sokakta oynuyorlardı.

Herkes başkasını suçluyor, kendisinde kabahat aramıyordu.” **(özne eksikliği)**

Herkes başkasını suçluyor, (hiç kimse) kendisinde kabahat aramıyordu.

Ondan nefret ediyorum ama görmeden de duramıyorum. **(nesne eksikliği)**

Ondan nefret ediyorum ama (onu) görmeden de duramıyorum.

Kanserin tedavisini artık bulalım ve yenelim. **(nesne eksikliği)**

Kanserin tedavisini artık bulalım ve (kanser) yenelim. **(nesne eksikliği)**

Devlet dairelerine girerken ve çıkarken dikkat edilmesi gereken bazı kuralllar vardır. **(dolaylı tümleç eksikliği)**

Devlet dairelerine girerken ve devlet dairelerinden çıkarken dikkat edilmesi gereken bazı kuralllar vardır.

Yaralılarla konuşan ve (gazetecilere) bilgi veren Sağlık Bakanıdır. **(dolaylı tümleç eksikliği)**

Yaralılarla konuşan ve (gazetecilere) bilgi veren Sağlık Bakanıdır.

Ev işlerini annem, alışverişi ise ben yaparım. **(yüklem eksikliği)**

Ev işlerini annem (yapar), alışverişi ise ben yaparım.

Ekonomik kriz böyle devam ederse ben işimden sen de parandan olacaksın. **(yüklem eksikliği)**

Ekonomik kriz böyle devam ederse ben işimden (olacağım) sen de parandan olacaksın.

Onun bana yaptıklarını bir Allah bir de ben bilirim! **(yüklem eksikliği)**

Onun bana yaptıklarını bir Allah (bilir) bir de ben bilirim!

3.2.2. Özne ile Yüklem Uyumsuzluğu

- **Olumluluk- Olumsuzluk Bakımından**

Türkçede bazı özneler olumlu, bazıları olumsuz anlamlar içerir. Buna göre yüklemelerin de olumlu veya olumsuz çekimlenmesi gerekir.

Örnek:

Hiç kimse okula gelmedi, geziye gitti. (herkes)

Gerçi bu, sadece özneyle ilgili bir durum değildir. Bu tür sözcükler başka öge durumunda bulunduklarında da yüklem aynı özelliği gösterir.

Örnek:

Öğretmenimiz hiçbirimizi azarlamaz, çok severdi. (hepimizi)

• Şahıs Bakımından

Cümlede öznenin ifade ettiği şahıslarla yüklem bildirdiği şahıs arasında bir uyum olmalıdır.

Özne ve yüklem birbiriyle tekillik ve çoğulluk bakımından uyumlu olmalıdır:

1. şahıs ile bir özne daha varsa yüklem 1. çoğul şahıs (biz) ekiyle çekimlenir:

Bu işi ancak ben ve sen **halledebiliriz**.

Ben ve birkaç yaşlı adam, kahvede uzun bir sohbete **dalmıştık**.

2. şahıs ile bir özne daha varsa yüklem 2. çoğul şahıs (siz) ekiyle çekimlenir:

Sen ve annen burada ne **yapıyordunuz?**

3. şahıs ile birlikte bir özne daha varsa yüklem 3. çoğul şahıs (onlar) ekiyle çekimlenir:

O ve arkadaşları yemeğe **katılmayacaklar**.

• Tekillik Çoğulluk Bakımından

Öznenin insan ya da başka varlıklar olması da yüklem tekil veya çoğulluğunu etkiler. Eğer özne bitkiler, hayvanlar, cansız varlıklar ya da soyut kavramlarsa, yüklem daima tekil olur.

İnsanlar çoğul özne olduğunda ise yüklem tekil veya çoğul olabilir:

Kuşlar dallara **kondular**. (kondu)

Sevgiler gizli kaldıkça **güzelleşirler**. (güzelleşir)

Çocuklar geldi. (geldi, geldiler)

Cümlenin öznesi topluluk bildiren bir kelimeyse yüklem tekil olur:

Parti, yeni başkan konusunda karar veremiyor.

Öznesi, çokluk eki almış topluluk ifade eden bir kelime olan cümlenin yüklemi çokluk eki ile çekimlenebilir:

Takımlar bu havada oynamayı göze alamıyorlar.

Özne, belgisiz zamir veya sıfatla yüklem tekil olmalıdır:

Birçokları benim gibi düşünüyor.

Saygı ifade etmek maksadıyla tekil bir öznenin yüklemi çoğul olabilir:

Ahmet Bey, bu mevzuda ne düşünüyorlar?

3.2.3. Tamlama Uyumsuzluğu

Yanlış bağlanmış tamlamalar, art arda gelen sıfat ve isim tamlamalarında, tamlayanların ortak tamlanana bağlanması cümlede anlatım bozukluğuna neden olur.

Örnek:

Özel ve devlet okullarındaki eğitim anlayışı birbirinden tamamen ayrılmaktadır. (özel okullar ve devlet okullarındaki)

Kaza yerine birçok **askerî ve polis aracı** geldi. (askeri araç ve polis aracı)

3.2.4. Çatı Uyumsuzluğu

Bir cümledeki yer alan yüklem ve fiilimsiler çatı bakımından uyumlu olmalıdır. Yüklem etkense fiilimsi de etken olmalıdır.

Örnek:

Buluşuktan sonra İstanbul'a doğru hareket edildi. (buluşulduktan)

Bütün **yemekleri hazırlayıp** bir kenara koyulmalıdır. (yemekler hazırlanıp)

3.2.5. Ek Fiilin Yanlış Kullanımı

Genellikle biri olumlu diğeri olumsuz iki yargı ifade eden cümlelerde ek fiil eksikliği anlatım bozukluğuna neden olur. Bu tür cümlelerde yüklem genellikle isim soyludur.

Örnek:

Beklediğin ben **değil** de başkası mıydı? (değildim)

Onlar çok **zengin** ama mutlu değillerdi. (zengindi)

3.2.6. Ek Uyumsuzluğu

Eklerin eksik, fazla veya yanlış kullanılması cümlelerde anlatım bozukluklarına sebep olabilir.

Örnek:

Dünkü toplantıda bu konuyla ilgili çok fazla **görüşler** bizlere de iletildi. (görüş)

Her ülke, dünya devletleri arasında önemli bir yer edinmek için ekonomik açıdan gelişmesi gerekir. (Her ülkenin)

Sanatçının, topluma yararlı bir kişi olmak için, eserinde mutlaka toplum sorunlarına yer vermelidir. (sanatçı)

UYGULAMALAR

1. Ekşi yiyecekleri az , acıyı ise hiç yemezdi.
2. Bu yazıyı değil okumak, anlamak bile imkânsız.
3. Ben ona ağabey, o da bana kardeşim derdi.
4. Toplantıda pasta ve meyve suyu ikram edildi.
5. Biricik arzum bu yılki sınavı kazanmak ve iyi bir bölüme girmemizdir.
6. Bu işi ben ve sen yapmalısınız.
7. Kendisine bütün sınıf adına teşekkür eder ve tebrik ederim.
8. Yarının mutlu günlerine özlem duyuyorum.
9. Bu bölge coğrafi ve iklim açısından ilgi çekici özelliklere sahiptir.
10. Hiçbiri anlatılanlara inanmıyor, kendi fikrinde ısrar ediyordu.
11. Bir yıl boyunca devamlı çalışarak kazanıldı.
12. Bu yasadaki özel ve kamu kuruluşlarında çalışanlar yararlanacak.
13. Dünkü toplantıda Ali bana okul arkadaşını tanıştırdı.
14. Beyin zarı iltihapları iyi tedavi edilmezse ölüme hatta sara nöbetlerine yol açabilir.
15. Her yolda kalan insana yardım etmeliyiz.
16. Bu tür konuşmalar gözlerimi yaşartırlar.
17. Şüphesiz ki bu sözleri bazı öğrenciler duymuş olmalı.
18. Kitap için kendisine verilen paranın eksik ve yeterli olmadığını söyledi.
19. Japonya'daki arkadaşıyla on yıl boyunca karşılıklı mektuplaşmış.
20. Büyüklere gereken saygıyı göstermeli ve incitmemeliyiz.

21. Yanına gidin, konuşup derdinizi anlatın.
22. Bu konuda söylenenlere inanıyor, her yerde öne sürüyordu.
23. Ağaç bayramında ben de birkaç fidan ekdim.
24. Karaya yaklaşıyor mu, yoksa uzaklaşıyor muyuz?
25. Erzurum'da hava sıcaklığı sıfırın altında eksi otuz dolaylarındaydı.
26. Güç ve müşkül zamanlarda üstüne düşeni yerine getirir.
27. Öğrencileri, teşvik etmeli, yüreklendirmeli, destek olmalıyız.
28. Bu iki sınıf arasındaki ayrıcalık tespit edilemedi.
29. Yeni kaydolan öğrencilerin bu kadar çekimser davranmalarına bir anlam veremiyorum.
30. Son dakikada attığı golle takımının galip gelmesine yol açtı.
31. Ülkemizde bu tür ameliyatlarda ölüm şansı Avrupa'da yapılanlardan ancak yüzde bir fazladır.
32. Aşağı yukarı bundan tam iki yıl önceydi.
33. Oturduğu yerden ayağa kalktı, yanıma geldi.
34. Parktaki yeşil çimenlere basınca bekçiyi kızdırdık.
35. Kardeşim yanıma geldi, kulağıma yavaşça bir şeyler fısıldadı.
36. Arkadaşım gizli sırlarımızı ona da söylemiş.
37. Bana yardım ederek, işi kısa sürede bitirmeme neden oldu.

UYGULAMALAR

1. **Ekşi yiyecekleri az, acıyı ise hiç yemezdi.**
Ekşi yiyecekleri az **yerdi**, acıyı ise hiç yemezdi.
2. **Bu yazıyı değil okumak, anlamak bile imkânsız.**
Bu yazıyı değil **anlamak, okumak** bile imkânsız.
3. **Ben ona ağabey, o da bana kardeşim derdi.**
Ben ona ağabey **derdim**, o da bana kardeşim derdi.
4. **Toplantıda pasta ve meyve suyu ikram edildi.**
Toplantıda **meyve suyu** ve **pasta** ikram edildi.
5. **Biricik arzum bu yılki sınavı kazanmak ve iyi bir bölüme girmenizdir.**
Biricik arzum bu yılki sınavı **kazanmanız** ve iyi bir bölüme **girmenizdir**.
6. **Bu işi ben ve sen yapmalısınız.**
Bu işi ben ve sen **yapmalıyız**.
7. **Kendisine bütün sınıf adına teşekkür eder ve tebrik ederim.**
Kendisine bütün sınıf adına teşekkür eder ve **kendisini** tebrik ederim.
8. **Yarının mutlu günlerine özlem duyuyorum.**
Özlem geçmişe duyulur.
9. **Bu bölge coğrafi ve iklim açısından ilgi çekici özelliklere sahiptir.**
Bu bölge coğrafi **açıdan** ve iklim açısından ilgi çekici özelliklere sahiptir.
10. **Hiçbiri anlatılanlara inanmıyor, kendi fikrinde ısrar ediyordu.**
Hiçbiri anlatılanlara inanmıyor, **herkes** kendi fikrinde ısrar ediyordu.
11. **Bir yıl boyunca devamlı çalışarak kazanıldı.**
Bir yıl boyunca devamlı çalışılarak kazanıldı.
12. **Bu yasadan özel ve kamu kuruluşlarında çalışanlar yararlanacak.**
Bu yasadan özel **kuruluşlar** ve kamu kuruluşlarında çalışanlar yararlanacak.
13. **Dünkü toplantıda Ali bana okul arkadaşını tanıştırdı.**
Dünkü toplantıda Ali bana okul arkadaşını **tanıttı**.
Dünkü toplantıda Ali **benimle** okul arkadaşını tanıştırdı.
14. **Beyin zarı iltihapları iyi tedavi edilmezse ölüme hatta sara nöbetlerine yol açabilir.**
Beyin zarı iltihapları iyi tedavi edilmezse **sara nöbetlerine** hatta **ölüme** yol açabilir.
15. **Her yolda kalan insana yardım etmeliyiz.**
Yolda kalan **her** insana yardım etmeliyiz.

16. **Bu tür konuşmalar gözlerimi yaşartırlar.**
Bu tür konuşmalar gözlerimi **yaşartır**.
17. **Şüphesiz ki bu sözleri bazı öğrenciler duymuş olmalı.**
Mantık yanlışıdır.
18. **Kitap için kendisine verilen paranın eksik ve yeterli olmadığını söyledi.**
Kitap için kendisine verilen paranın eksik **olduğunu** ve yeterli olmadığını söyledi.
19. **Japonya'daki arkadaşıyla on yıl boyunca karşılıklı mektuplaşmış.**
Japonya'daki arkadaşıyla on yıl boyunca mektuplaşmış.
20. **Büyüklerle gereken saygıyı göstermeli ve incitmemeliyiz.**
Büyüklerle gereken saygıyı göstermeli ve **büyükleri** incitmemeliyiz.
21. **Yanına gidin, konuşup derdinizi anlatın.**
Yanına gidin, derdinizi anlatın.
22. **Bu konuda söylenenlere inanıyor, her yerde öne sürüyordu.**
Bu konuda söylenenlere inanıyor, **söylenenleri** her yerde öne sürüyordu.
23. **Ağaç bayramında ben de birkaç fidan ekdim.**
Ağaç bayramında ben de birkaç fidan **diktim**.
24. **Karaya yaklaşıyor mu, yoksa uzaklaşıyor muyuz?**
Karaya yaklaşıyor mu, yoksa **karadan** uzaklaşıyor muyuz?
25. **Erzurum'da hava sıcaklığı sıfırın altında eksi otuz dolaylarındaydı.**
Erzurum'da hava sıcaklığı eksi otuz dolaylarındaydı.
26. **Güç ve müşkül zamanlarda üstüne düşeni yerine getirir.**
Güç zamanlarda üstüne düşeni yerine getirir.
27. **Öğrencileri, teşvik etmeli, yüreklendirmeli, destek olmalıyız.**
Öğrencileri, teşvik etmeli, yüreklendirmeli, **onlara** destek olmalıyız.
28. **Bu iki sınıf arasındaki ayrıcalık tespit edilemedi.**
Bu iki sınıf arasındaki **farklılık** tespit edilemedi.
29. **Yeni kaydolan öğrencilerin bu kadar çekimser davranmalarına bir anlam veremiyorum.**
Yeni kaydolan öğrencilerin bu kadar **çekingen** davranmalarına bir anlam veremiyorum.
30. **Son dakikada attığı golle takımının galip gelmesine yol açtı.**
Son dakikada attığı golle takımının galip **gelmesini** sağladı.
31. **Ülkemizde bu tür ameliyatlarda ölüm şansı Avrupa'da yapılanlardan ancak yüzde bir fazladır.**
Ülkemizde bu tür ameliyatlarda ölüm **ihtimali** Avrupa'da yapılanlardan ancak yüzde bir fazladır.

32. Aşağı yukarı bundan tam iki yıl önceydi.

Mantık yanlışlığı vardır.

33. Oturduğu yerden ayağa kalktı, yanıma geldi.

Oturduğu yerden kalktı, yanıma geldi.

34. Parktaki yeşil çimenlere basınca bekçiyi kızdırdık.

Parktaki çimenlere basınca bekçiyi kızdırdık.

35. Kardeşim yanıma geldi, kulağıma yavaşça bir şeyler fısıldadı.

Kardeşim yanıma geldi, kulağıma bir şeyler fısıldadı.

36. Arkadaşım gizli sırlarımızı ona da söylemiş.

Arkadaşım sırlarımızı ona da söylemiş.

37. Bana yardım ederek, işi kısa sürede bitirmeme neden oldu.

Bana yardım ederek, işi kısa sürede bitirmemi sağladı.

KAYNAKÇA:

- Çotuksöken, Y., Uygulamalı Türk Dili, İstanbul, 2015.
- Esin M., Özkan M., Tören H., Yüksek Öğretimde Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım, İstanbul, 2006
- Demir, N., Yılmaz, E., Türk Dili El Kitabı, Ankara, 2005.
- Develi, H., (ed), Koçak A., (ed), İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayını
- Korkmaz, Z., Ercilasun, A. B., Zülfikar, H., Akalın, M., Gülensoy, T., Parlatır, İ., Binici, N.,
Yükseköğretim Öğrencileri İçin Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri, Ankara, 1995.
- Macit, M., (ed.), Cavkaytar, S., (ed.), Türk Dili-II, Eskişehir, 2019.
(T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2914; Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1871)
- Türk Dili II, Erzurum, 2013.
(Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını; ISBN: 978-975-442-290-0)
- Kayasandık, A., Üniversiteler İçin Uygulamalı Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri, Palet Yayınları, 2017.